

ФОРМУВАННЯ УСНОМОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Усномовленнева компетентність є важливою складовою частиною загальної мовленнєвої культури особистості, що забезпечує здатність ефективно спілкуватися та виражати свої думки у різних життєвих ситуаціях. Формування цієї компетентності – одне із ключових завдань сучасної освіти, особливо на етапі старшої школи, коли учні готуються до самостійного життя та професійної діяльності. У закладах загальної середньої освіти забезпечення належного рівня усного мовлення складає основу розвитку креативного мислення, комунікаційних навичок та самовираження особистості. При цьому особливого значення в умовах сучасного інформаційного суспільства набуває успішне володіння усним мовленням старшокласників як однією з базових компетенцій, актуальної для успішної соціальної інтеграції кожного школяра.

Мета статті – дослідження процесу формування усномовленнєвої компетентності старшокласників у закладах загальної середньої освіти, визначення методичних підходів, що сприяють ефективному розвитку усного мовлення. У статті розглянуто педагогічні засоби, інтерактивні методи та стратегії, що допомагають учням удосконалювати навички усного мовлення у різних комунікаційних ситуаціях.

Формування усного мовлення учнів старших класів спрямовано на «підвищення теоретичного і практичного рівня культури міжособистісного спілкування» [5, с. 5], публічного мовлення, виробленню усномовленневих умінь і навичок.

Усне мовлення – це один із різновидів мовленнєвої діяльності, форма комунікації, що відбувається за допомогою звукових сигналів, тобто мови, вираженої голосом. Воно передбачає використання мовних засобів для передачі інформації, емоцій, почуттів і думок у процесі безпосереднього спілкування між людьми. Як один з основних і природних способів взаємодії у повсякденному житті, усне мовлення володіє засобами, що дозволяють оперативно й динамічно реагувати на певні ситуації.

М. Стельмахович зазначав, що усне зв'язне мовлення «може бути повністю зрозуміле на основі його власного предметного змісту. Щоб його зрозуміти, немає потреби спеціально враховувати ту окрему ситуацію, в якій воно виголошується, усе в ньому ясно для іншого з самого контексту мовлення: це контекстне мовлення» [9, с. 106].

Старший шкільний вік є періодом формування особистості, коли учні не лише прагнуть нових знань із певних предметів, а й готуються до дорослого життя. Успішне володіння усним зв'язним мовленням дає можливість старшокласникам зрозуміло та ефективно висловлювати свої думки, вміти їх аргументувати, формувати лідерські навички за допомогою впевненого мовлення, комунікувати та брати участь у різних дискусіях, обговореннях та дебатах.

Для того, щоб залучити учнів до активної мовленнєвої діяльності, вчителі можуть використовувати різноманітні методи, прийоми та засоби. До них можна віднести:

1. Дискусії та дебати, які дають можливість учням навчитися чітко формулювати власні думки, відстоювати свою позицію, аргументувати її, вміти відповісти на зауваження опонентів.

2. Комунікаційні ситуації, що дозволяють учням виконувати рольові завдання, за допомогою яких імітувати життєві ситуації, обговорювати їх, підбирати потрібні мовні засоби в конкретних умовах спілкування.

3. Театралізовані завдання, що дають можливість емоційно та виразно говорити, розвивати вміння використовувати невербальні засоби комунікації.

4. Інтерактивні методи, використання яких сприяє залученню учнів до сучасного формату спілкування.

Відзначимо, що інтерактивні методи дедалі більше стають невід'ємною частиною освітнього процесу. О. Пометун ділить інтерактивні технології, компонентами яких є інтерактивні методи, «залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності на такі:

1. Кооперативного навчання (робота в парах, ротатійні (змінювані) трійки, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);

2. Колективно-групового навчання (обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм (брейнстормінг), розв'язання проблем тощо);

3. Ситуаційного моделювання (симуляції, ситуації за ролями та інші) ;

4. Опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, займи позицію, континуум (*безперервність, нерозривність явищ, процесів*), промови, доповіді, інтерв'ю, дискусії, дебати тощо) [8, с. 27].

У методиці навчання усного мовлення до інтерактивних методів відносяться монологічні висловлювання, діалогічні та полілогічні обговорення, мультимедійні презентації, онлайн-платформи обговорень тощо.

Під час інтерактивних обговорень старшокласники залучаються до активного діалогу чи полілогу, обмінюються думками, ідеями, що розвиває їхнє критичне мислення, сприяє успішному наведенню аргументів, переконань.

Використання презентацій (як методів навчання усного мовлення) допомагає учням структурувати власні висловлювання, робити їх наочними й одночасно навчально-виховними.

Віртуальні класи та платформи дозволяють старшокласникам брати участь у дискусіях, не виходячи з класу, що відкриває можливості для розвитку мовленнєвих навичок у глобальному контексті.

У процесі методичного підходу до навчання української мови, особливо під час формування усномовленнєвих умінь і навичок, застосовуються спеціальні терміни та поняття, що є потрібними для засвоєння. Серед них: текст, висловлювання, монолог, діалог, полілог, супереча, розповідь, сторітелінг, репліки, роздум, суперечка та багато інших.

У свою чергу, майбутні вчителі-філологи під час засвоєння курсів «Методика навчання української мови», «Педагогіка», «Психологія» для навчання учнів ЗЗСО, мають засвоїти актуальні поняття, що сприяють формуванню усного мовлення, до яких належать: дидактика (як «один із розділів педагогіки, який вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань; визначає обсяг і структуру змісту освіти, вдосконалює методи й організаційні форми навчання, вплив навчального процесу на особу» [3, с. 7], лінгводидактика («загальна теорія володіння мовою в умовах навчання» [4, с. 55], мовні закономірності («взаємозв'язок між лінгвістичною теорією та мовленнєвою практикою, залежність наслідків навчання і засвоєння мови від потенціалу мовленнєвого середовища, створюваного в процесі навчання і в повсякденному житті» [6, с. 30].

Для формування українського усного мовлення актуальним є враховування таких принципів навчання, яких мають дотримуватися вчителі-філологи: принцип наочності, доступності, активності, послідовності, свідомості, колективності тощо.

О. Біляев перелічує і характеризує методи навчання української мови і мовлення, які має використовувати вчитель на уроках української мови, а саме: «усний виклад вчителем матеріалу, бесіда вчителя з учнями (евристичного, повторювального або узагальнюючого характеру), спостереження учнів над мовою під керівництвом учителя, метод вправ, робота з підручником, іншим навчальним посібником та методичними джерелами» [1, с. 310–311].

М. Вашуленко пропонує застосувати на уроках української мови під час формування усного мовлення такі методичні прийоми: «аналіз (поділ слів на звуки, морфеми тощо); синтез (утворення складів з окремих звуків, речень зі слів тощо); порівняння (різна вимова голосних і приголосних); мовний розбір (частковий і повний (фонетичний, морфологічний та ін.); списування (як орфографічна вправа)» тощо [2, с. 9].

Засоби навчання мови і розвитку мовлення – це «ідеальний або матеріальний об'єкт, який використовують для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної та практичної діяльності» [7, с. 8]. До засобів навчання української мови належать: «навчання рідної мови та мовлення на заняттях; організація спілкування дітей у різних видах діяльності (ігровій, побутовій, трудовій); сприймання різних видів зображувального мистецтва; використання технічних засобів навчання; художня література; культурне мовне середовище, мова педагога» [7, с. 8].

Описані закономірності, методи, прийоми, принципи, засоби, які застосовуються в педагогічній діяльності вчителя-філолога, сприяють кращому засвоєнню знань про мовлення і формуванню мовленнєвих умінь, допомагають розумінню особливостей говоріння, відтворенню та створенню усних текстів відповідно до вимог навчальної програми.

Робимо висновок, що формування усномовленнєвої компетентності старшокласників є важливим завданням сучасних закладів загальної середньої освіти. Розвиток навичок усного мовлення сприяє успішній комунікації учнів, їхній соціальній адаптації та підготовці до подальшої професійної діяльності.

Використання різних педагогічних засобів, інтерактивних методів допомагають ефективно вдосконалювати мовленнєві вміння школярів. Успішне поєднання традиційних і сучасних підходів до навчання дозволяє створювати сприятливі умови для розвитку усномовленнєвої компетентності відповідно до вимог освітньої програми, формуючи в учнів уміння не лише слухати і розуміти, але й висловлювати свої думки чітко та аргументовано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляев О. Методика викладання української мови: енциклопедія. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана». 2000, 311 с.
2. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ: Літера ЛТД, 2011. С. 370.
3. Малафіїк І. Дидактика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 397с.
4. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 55с.
5. Палихата Е. Основи діалогічного спілкування: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В. 2021. 168 с.
6. Пентилюк М. Методика навчання укр. мови. Київ: «Ленвіт», 2005. 400 с.
7. Пентилюк М. Практикум з методики навчання української мови. Київ: Ленвіт, 2003. 302 с.
8. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково- методичний посібник. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 136 с.
9. Стельмахович М. Розвиток усного мовлення на уроках української мови в 4–8 класах. Київ: Рад. школа, 1978. 190 с.

*Вільгоцька Зоряна
Науковий керівник – доц. Бородица Світлана*

ПСИХОТРАВМА МИНУЛОГО У СТРУКТУРІ ДЕТЕКТИВУ

«ЕСКОРТ У СМЕРТЬ» І. РОЗДОБУДЬКО

У сучасній масовій літературі домінує жанр детективу. Відповідно автори почали урізноманітнювати сюжети своїх текстів цікавими деталями та елементами. Одним із таких компонентів стала психотравма минулого, що не лише розкриває особистість персонажів, а й інтригує читача упродовж всього твору. Авторі таким чином створюють багатошаровий наратив, у якому відповідно взаємодіють і тісно співіснують зовнішні події і різноманітні психологічні аспекти, що рухають розслідування вперед. Завдяки цьому детективи стають чимось більшим, аніж звичайною розповіддю про конкретний злочин чи етапи його розкриття. Такий детектив перетворюється на дослідження тієї чи іншої травми, її впливу на життя конкретної людини, а також способів, за допомогою яких вона намагається подолати життєві труднощі та психологічні потрясіння.

Метою статті є дослідити роль психотравми у сюжеті детективного роману «Ескорт у смерть», а також особливостей характеру головних персонажів, їхньої емоційної стабільності в цьому творі; розкрити травматичність подій минулого та їх деструктивний вплив на психічний стан, поведінку персонажів, їхнє вміння приймати раціональні рішення і будувати взаємини з оточенням; розглянути, як психотравма сприяє активному розвитку подій у сюжеті та як завдяки їй авторці вдається заострити інтригу.

Мотив психотравми простежуємо у творах, де саме головні персонажі постраждали від тієї чи іншої події на фізичному та психоемоційному рівнях і несуть цей тягар минулого разом із собою у майбутнє. Такі травми не завжди прямо пов'язані зі справою, яку розслідують, але попри це, вони стають невід'ємною частиною сюжету, а також можуть яскраво охарактеризувати особистість головного персонажа. Цей елемент підкреслює наскільки сильно така травма впливає на життя особи саме на підсвідомому рівні.

Яскравим прикладом такої теми є роман «Ескорт у смерть» І. Роздобудько, де травма минулого вдало підкреслила глибину почуттів головного персонажа-детектива, а також жінки, що так сильно його кохала. Спочатку можна було припустити, що вона лише фон для подання фактів, проте, заглиблюючись у сюжет, помічаємо її функцію мотиватора до дій для Романа. Потрясіння, що сталося в минулому, було заблоковане свідомістю чоловіка та попри це впливало на його поведінку все подальше життя: «Він уперше за багато років згадав своє перше